

„A rossz arcú, himlőhelyes, nyiszlett kis Varjúnak tulajdonképpen Varga János volt a neve. Már ezt is tudtam. Azt hittem, hogy már mennyi mindent tudok.” (115)¹
(A nevek szerepe Ottlik Géza: Iskola a határon című regényében)

A (tág értelemben vett) névadás, néven nevezés (mint nyelvteremtés, a valóság elsajátításának legfőbb eszköze) ember voltunk egyik legmélyebb sajátossága. Hogy ennek folyamán a valóságot hogyan strukturáljuk, mely aspektusait emeljük ki, mit tekintünk a megnevezés szempontjából relevánsnak – ezt nemcsak a minket körülvevő valóság határozza meg: a nyelvünk legalább annyira rólunk is szól, mint arról a világról, amelyben élünk.

A művészet maga is sajátos megismerés- és kifejezésforma; az irodalom pedig olyan művészeti ág, amely anyagaként a (verbális) nyelvet használja fel – s ezáltal a nyelvészeti (névtani, stilisztikai) kutatások termékenyítőleg hatnak az irodalomtudományra, illetve viszont, az irodalmi művek nyelvi vizsgálata új szempontokkal gazdagítja a (primér funkciójában működő) nyelv kutatását.

A tulajdonnévnek mint speciális nyelvi jelnek (melynek antropológiai vonatkozását gazdag szakirodalom tárgyalja) összetett a jelentése – szerepe főként az identifikáció, vagyis egy személy vagy dolog speciális, egyénítő megjelöléssel való megkülönböztetése és individualizálása. Az irodalomban azonban a név – a szöveg többi eleméhez hasonlóan – az irodalmiság részeként motiválttá válik. (Vö. Francois Rigolot: Poetika és onomasztika. HELIKON, 1992/3–4. 349)

A névadásnak és a név közlésfolyamatbeli használatának minden nyelvközösségben vannak (kimondott és kimondatlan) normatívái – s az ettől való eltérésnek sajátos szerepe lehet.

Ottlik Géza Iskola a határon című regényének középpontjában egy – tág értelemben vett – „néven nevezési probléma” áll: „*Valaha, amikor valami baj, rosszízű kitolás, megaláztatás ért bennünket, éppen Szeredy találta ki a megoldást rá: elmesélte. (...) elmondta újra, eljátszotta egy kicsit, hogy hogyan is volt a dolog. (...) Ha most el tudnám mondani Magdával való szerelme történetét, talán abból is kiderülne valami értelem és megoldás.*” (15) – ugyanakkor a “szűk” értelemben vett megnevezés, néven szólítás is szerepet kap a regény jelentésegészének létrehozásában. Ezen írás célja annak megvizsgálása, hogyan épülnek be a (személy)nevek a mű világába.

¹ Ottlik Géza: Iskola a határon. Móra, 1988 (Diákkönyvtár)

A regényből vett idézetek után mindig csak a felhasznált kiadás oldalszámát jelzem.

Ha tudjuk a dolgok nevét, el tudjuk őket helyezni a világunkban; ha ismerjük a másik ember nevét, kapcsolatba tudunk lépni vele. A regény problematikájából (és a szereplők alaphelyzetéből) adódik, hogy a katonaiskolai események elbeszélése egy „név-konfliktussal” kezdődik: „*A végtelen csöndbe egyszerre csak kivágódott az üvegajtó nagy csörömpöléssel, s valaki belépett, és harsány hangon, szinte kurjantva így kiáltott:*

– *Hejnatter!*

(...) *Még egyszer elordította magát, már-már duhaj türelmetlenséggel, anélkül, hogy várt volna:*

– *Hejnatter!!* (...)

– *Hejnatter!* – *kiáltotta harmadszor is, ahogy kihívóan sorra szemügyre vett bennünket. – Nincs itt? Vagy süket?* (...)

– *Én vagyok. De nem Hejnatter a nevem, hanem Eynatten.*” (20)

Aki tudja a nevemet, azzal nemcsak kapcsolatba kerülök – de bizonyos szinten ki is szolgáltatam magam neki. Ezt bizonyítja a közvetlenül ez után következő jelenet:

(A Hejnattert kiabáló negyedéveshez egy nyurga, barna szemű fiú lép oda.)

„– *Te mit parancsolgatsz itt?* (...)

– *Magának nem tetszik valami?* – *Aztán keményebben kérdezte: – Hogy hívják?*

– *Ne kiabálj itt – mondta a barna szemű újonc kitérően.* (...)

– *Mi a neve?*

A fiú egy lépést hátrált, akaratlanul, mintha inába szállt volna a bátorsága, s nem felelt.

– *Mi a neve? Nem meri megmondani?*

– *Medve Gábor!* – *mondta ideges dühvel a másik.*

A negyedéves gúnyosan elmosolyodott. Szótlanul méregette egy darabig az újoncot, aztán kurtán fölnevetett, s odavetett két szót, ilyesfélét: „Nna! Majd!”

Medve Gábor megint két-három lépést tett feléje, s talán szégyellvén előbbi pillanatnyi meghátrálását, szemtelen hangon azt kérdezte:

– *És mi a te neved?*

A negyedéves arca fehérből vörösbe váltott. Ordítani kezdett” (21).

A másik nevének „megszerzésére” – mint kiderült – nem az erőszak a legcélravezetőbb módszer. Az első két jelenet után az újoncok rádöbbennek, hogy milyen fontos a név („*Dél előtt már hallottuk egymás nevét, de még nagyon meg voltunk illetődve, s nemigen figyeltünk ilyesmire.*” (23)) – azonban még nem találják meg a legcélravezetőbb stratégiát. „*Egy másik társunk, egy sűrű szemöldökű, széles szájú fiú (...) odalépett a lányos képű újonchoz, s mosolyogva, udvariasan megkérdezte tőle:*

– Téged hogy hívnak?

– Engem Tóth Tibornak – felelte a lányos képű. ” (22)

Erre az várnánk, hogy a másik is bemutatkozzon – azonban ez elmarad: helyette egy újabb szereplő lép színre. Az már az első pillanatokban kiderül az újoncok számára, hogy a civil világ technikái itt egyáltalán nem működnek, nem működhetnek – így szinte csodálkoznak azon, amikor valaki mégis egy „civil” megoldási módhoz folyamodik: (Egy fiú, aki eddig kint volt a mosdóban, belépve a történetek felől érdeklődik, majd) „*amit egyikünk sem tett, kezet nyújtott és bemutatkozott:*

– Czakó Pál.

– *Formes Attila – mondta a sűrű szemöldökű fiú. (...) Czakó sorra bemutatkozott valamennyiünknek.* ” (23)

A katonaiskola világába való beavatódás hosszú, fájdalmas folyamata nyomon követhető a névhasználaton keresztül is. Míg a civil világban természetes a keresztnéven szólítás, itt teljesen idegen; komikusan, nevetségesen hat: (Bognárnak) „*Ezt a tréfáját, hogy Orbánt a keresztnévén szólítja, mi már ismertük délelőtről, a többiek között azonban hatalmas derűtséget és általános érdeklődést keltett.*” (43)

Hogy mennyire „civil” dolog a keresztnév, mi sem bizonyítja jobban, hogy a volt katonaiskolások számára évtizedek múltán is idegennek tűnik:

„*Egy kis idő múlva azt mondja Szeregy (...):*

– *Gábort kellene megkérdezni.*

– *Gábort?*

– *Medvét.*

(...) *Medve Gábort mi mindig vezetéknevén, Medvének szólítottuk, csak az utóbbi években kezdtük néha, kissé félszegül, Gábornak szólítani, civil barátaihoz alkalmazkodva.*” (17)

A katonaiskola és a civil világ között helyezkedik el a „civil iskola”: az iskola hivatalos megszólítási formája a vezetéknev. Ha egy skálát akarunk felállítani a nevek típusai alapján, a leghivatalosabb (vagyis a legtávolságtartóbb) a pusztai vezetéknev lesz; semleges jellegű a teljes név; enyhén bizalmas a vezetéknev a becézett keresztnévvel; bizalmas a pusztai keresztnév; erős érzelmi töltésű a pusztai becenév. A ragadványnevek különböző hangulati-emocionális töltést hordozhatnak – ezt később részletesebben is megvizsgálom, most csak e skálát megvilágítandó idézem a regény általam egyik kulcsszerepűnek tartott gondolatmenetét:

„*Aztán eléggé elromlott minden, amikor Petár katonaiskolába került, én meg pesti gimnáziumba. Nem nagyon szerettem új osztálytársaimat. (...) volt egy kis baráti csoport (...), egymást keresztnévén szólították, a többiekkel meg szóba*

sem álltak, s noha engem néha kegyesen kitüntettek azzal, hogy „kedves Benedek”-nek vagy éppenséggel „Bencé”-nek neveztek, talán még tőlük húzódtam a legjobban. Volt, aki udvariasan „kérlek, Both”-nak szólított, a szomszédom mindig csak „te”-nek – te így, te úgy –, mintha nem is tudná a nevemet; de hát én sem Bence, sem Both, sem Benedek nem voltam, hanem Bébé, s minthogy Halász Petár barátom, aki ezt tudta rólam, sajnos messze járt, ezek itt hiába próbálkoztak mindenféle képtelen megszólítással, idegenek maradtak számomra, s én is idegen voltam közöttük.” (42)

„Bébé” azért kívánczik a katonaiskolába, mert azt hiszi, ott – Petárral együtt – megtalálja gyermekkorá elveszett világát. A családjában ráragadt kedveskedő becenév akkor válik igazán a sajátjává, amikor a barátja is így nevezi – épp ezért a lehető legfájdalmasabb módon kell szembesülnie – mintegy jelképesen – gyermekkorá végleges elvesztésével, amikor a barátja nem szólítja őt az „igazi” nevén:

„ – Petár... (...)

– Szervusz – dünnyögte, anélkül, hogy a guggolásból felemelkedett volna, aztán bizonytalan hangon hozzátette: – Szervusz, Benedek.(...)

A másik fiú, aki mellette guggolt, felnézett.

– Mi az? – szólt hidegen.

– Semmi – mondta Halász gyorsan. Aztán felém bökött a fejével. – Ismerem civilből.” (44)

Az újoncok eleinte nehezen igazodnak ki az új körülmények között – s Bébé nem csak a tájékozódóképességét veszti el, hanem – nevével együtt – az identitását is. Neki – Medvével ellentétben – bizonyos vonatkozásban mégis szerencséje van, hisz egy véletlen folytán úgy két hónap múlva kiderül az „igazi” neve:

„Júlia küldte a csomagot (...), s írt egy hosszú levelet. (...) Laczkovics Józsi aztán, különösebb rosszindulat nélkül, jókedvében és féktelenségében, felkapta a leveletem, és mókázva, fennhangon olvasni kezdte: „Édes Bébé, drága kis öregem...”

– Édes Bébé! – ordított fel a boldogságtól nyerítve. Csapkodni kezdte tenyerével az asztalomat. „Édes Bébé.” Elvörösödtem.

Szabó Gerzsonnak lassan futott szét ábrázatán a vigyorgás, aztán tett egy mozdulatot a kezével, és elégedetten morogta:

– Édes Bébé ...

Csak Halász Péter arcát láttam, ahogy kicsit meghökkent, behúzta a nyakát, majd vigyorogni kezdett ő is a többiekkel. Meg kell adni, becsületére vált, hogy eddig nem árulta el ezt a kínos becézőnevemet.

– Édes Bébé!! – valahonnét hozzám vágtak egy könyvet.

(...) sikerült visszaszereznem a levelet, és lassan le is csitultak. Bár sejtettem, hogy a bébészésnek most már sohasem lesz vége.” (176–7)

Hogy az elbeszélő mennyire azonos ezzel a névvel, azt egy másik, jóval később, 1944-ben játszódó jelenet is megerősíti: (Amikor Szeredyvel és a brassai zsidó fényképész általa bújtatott lányával utaznak a főváros felé, Szeredy elkéri a lánytól a kis laposüveget.)

„ – Zsebre tette a Bébé – mondta Magda.

Azt hitték, hogy alszom. Nem aludtam. Előreadtam az üveget, és ránéztem Magdára. Meg volt kicsit szeppenve, hogy talán nem illett neki is csak úgy Bébét mondani, de azért bátran nézett vissza rám. Amellett nem tudta még a nevemet.

Amellett ez volt a nevem, ez a nevetséges Bébé.” (166)

De hát miért épp Bébé? Egyfajta választ kiolvashatunk magából a regényből is. A katonaiskolában játszódó cselekménynek két elbeszélője van: az egyes szám első személyben író Bébé, és az egyes szám harmadik személyben író Medve Gábor – aki a „regényében” magát M.-nek nevezi. Az írók általában akkor élnek ezzel a titkolózó névadási móddal, ha azt a látszatot szeretnék kelteni, hogy hősiük valódi személy, akinek inkognitóját meg akarják őrizni, s ezért csak a kezdőbetűjét árulják el a nevének. Bébé leleplezi Medvét, illetve úgy olvassa az írást, mintha Medve lenne M. – és azt is megpróbálja tisztázni, mennyiben felelnek meg a személye és a vele történetek a valóságnak. („Kénytelen vagyok megszakítani M. kéziratát. Vagyis Medve Gáborét, hiszen már úgyis elárultam a nevét. Persze, lehetséges, hogy nem egészen önmagáról beszél, amikor M.-nek nevezi, harmadik személyben, a főszereplőjét. (...) Akárkit is akart ábrázolni ezzel az M.-mel, én csak önarcképnek tudom felfogni” (28)) Ez azért lényeges, mivel a regény egyik fontos, sőt, talán legfontosabb kérdése a „Mi az igazság?”.

Medve regényt ír – ugyanakkor a névadásával a dokumentumszerűség látszatát kelti; Bébé dokumentumot – ugyanakkor a maga nevével (titkolózó, de a valóságosság igényével hangsúlyozottan fellépő dupla kezdőbetűs forma: B.B.) rímeli Medve névadására – és hát mindannyiunk számára világos, hogy a dokumentumszerűség fikció, hisz a „dokumentum” egy regény formája.

A nevek szerepe szempontjából még egy érdekességet szeretnék kiemelni. Mint a nevének „megtalálásán” keresztül láttuk (vagy ami ugyanezt jelenti, hogy beveszik Merényiék a focicsapatba), Bébé bizonyos szinten feltalálja magát az iskola világában – Medve azonban mindvégig idegen marad. („Éppen az bántotta őt a legjobban, hogy itt teljesen félreismerik, s hovatovább egészen más embert csinálnak belőle, mint ami. (...) És milyen hát ő? Nemcsak hogy nem esetlen és gyáva, hanem nagylelkű, bátor, igazságos s boldog és jókedvű is

mindig – csakhogyzt ezt itt nem tudják róla.” (148–9)) Ezt erősíti meg az is, hogy ő csak üres, „tulajdonos” nélküli neveket talál:

„Még érdekesebbek voltak az egykori növendékek bekeretezett rajzai. (...) Megnézte az aláírást: „Amadeus Krause”. Aztán elolvagatta a többi rajz aláírását is: „Zögling Gabriel Szelepcsényi, Zögling Johannes Beke” – meg egy hosszú név: „Zögling Karl Friedrich Freiherr von Walden-Egg...”” (26)

Ugyanakkor a civil világhoz is csak egy – számunkra – „jelentés nélküli” névvel kapcsolódik: Kehrling Béla teniszbajnok (25) neve minden összefüggés nélkül áll az elbeszélés szövegében. Szerepe (az említetten kívül) – a füzetes regények és a táncdalok címeihez vagy a cigarettamárkákhoz hasonlóan – leginkább hangulati.

(A regény rétegzettségé szempontjából talán fontos lehet, hogy Bébének is van egy ilyen valódi alak nélküli, pusztán funkcionális neve: Szebek Miklósé. *„Szebek Miklós magyarázta egyszer nekem, hogy a regényírók milyen bonyolult módon kotyvasztják össze hőseiket önmagukból és még egy csomó más, eleven vagy holt ismerősükből.”* (28) Ennek a névnek itt mindössze az a „szerepe”, hogy jelezzen valakit (egy „nem-én”-t) – anélkül, hogy pontosan tudnánk, ki az illető: író, kritikus, irodalmár vagy laikus.) A volt növendékek képviselik az iskola világát, a teniszbajnok a civil világot, Szebek Miklós pedig az irodalom világát.

Mint már fentebb említettem, az iskola „névhasználati normája” a vezetéknev – tehát különleges funkciót, többletjelentést az ettől való eltérés hordoz. A katonaiskolába összesen 320 növendék jár; ebből a „főszereplő” *a* osztály 42 fő: az elbeszélő közülük név szerint 34-et említ. A *b* osztályból mindössze öt tanuló nevét ismerjük; a felsőbbévesek közül pedig mindössze egyet ismerünk név szerint: Rupp negyedévest a kórházból (vö. 247). (A volt növendékek ismert neveit az első részben idéztem.) Mivel a cselekményben az *a* és a *b* osztály együtt szerepel, a 39 nevet együtt vizsgálom.

A katonaiskolába a másodévben (a tulajdonképpeni elbeszélés elején) bekerülő hét újoncnak ismerjük a teljes nevét: Both Benedek, Czakó Pál, Formes Attila, Medve Gábor, Orbán Elemér, Eynatten Vince, Tóth Tibor. Ők képezik a szereplők egyik magját. A régi növendékek közül azok, akiknek megtudjuk a teljes nevét, ugyancsak valamilyen szinten ehhez a körhöz kapcsolhatók, illetve valamiféle érzelmi szál fűzi az (egy- szám első személyű) elbeszélőt hozzájuk (pl. Colaltó Egon a padtársa; Drágh Gedeon az évfolyamelső; Jaks Kálmánnal találkozik Szeredynél 1944-ben).

A szereplők ezen körével szemben állnak azok, akiknek kizárólag a vezetéknevét tudjuk: Merényi és köre (pl. Burger, Inkey, Homola, Kalugyerszky). A kettő között természetesen nem élesek a határok, széles az

átmeneti sáv – ez többnyire a névformák szintjén is megjelenik. Kmetty Fidél Merényiékhez tartozik – neki azonban, ugyanúgy, mint Varga Jánosnak, van egy ragadványneve: Kmettyt a finom, lányos arca miatt Mancinak nevezték (152); Varga János pedig – a címben említetten kívül – mindig a csúfnevéen, Varjúként szerepel. Szabó Gerzson és Halász Péter szintén „Merényiék csapatában játszik”, de hozzájuk érzelmileg kötődik Bébé: „Petár” a gyerekkori pajtása, Szabó Gerzsonnak pedig odaadta a nagyobbik darab csomagolópapírját (vö. 117); Zsoldosnak viszont csak a vezetéknevét tudjuk, pedig ő Medvével barátkozik (pl. 350).)

A regényben előforduló névtípusok egyik véglete a pusztai ragadványneve – mivel ide egyedül Mufi neve tartozik, érdemes megvizsgálni, mi ennek a névadásnak a szerepe:

(Varjú) „*kiütötte Medve kezéből a kenyeret, aztán belenyomta térdét a hasába, a köldöke táján, teljes erejéből. A kenyér Medve tanszerládájára esett, zsíros felével lefelé.*

Merényi, aki ritkán nevetett, most nyerítve felkacagott. Ráugrott fenekével a zsíros kenyérre, majdnem szétnyomta a kis zöld asztalon, aztán leugrott róla, felszúrta a bicskájával, és intett Mufinak:

– *Mufi kutya! Ide gyere!*

Magasra tartotta a bicskára szúrt, szétlapított kenyeret és ugráltatta érte Mufit.

– *Pitizz szépen, Mufi kutya!*

Mufi a melle elé emelve rázogatta a két mancsát, ugatott, morgott, kapkodott a szájával a kenyér után, s amikor Merényi végre csakugyan odaadta neki, mohón habzsolni kezdte.” (140)

A névfajták közt önálló típust alkotnak a vezetéknevből és becenévből álló formák. A kis Laczkovics valószínűleg azért lett „Józsika”, mivel a bátyja is egy osztályba jár vele; Bónis Feri azért, mivel ő nem lesz katona, hanem civil foglalkozást választ: „*Az építész Bónis Feri kívül, a hülye Zámencsik Bélát nem számítva, csak mi ketten voltunk civilek az egykori évfolyamunkból, Medve meg én.*” (9); igazán kérdést csak Szeredy Dani neve jelent – melynek vizsgálata azért is fontos, hisz – ha a két elbeszélőt nem számítjuk – ő a regény tulajdonképpeni főszereplője. „Danisága” annál is furcsább, mivel ő mindvégig katona marad – s annál is természetesebb, mivel Bébé a katonaiskolában érzelmileg hozzá kötődik legerősebben („*Jóformán Szeredyre volt alapítva az egész létezésem.*” (275)). A teljes keresztnévének hiányát külön is kiemeli az elbeszélő – de talán épp azért, hogy ezzel egy lényeges mozzanatra hívja fel a figyelmet:

(Az újoncok után másnap megérkeznek a régi növendékek is. Schulze tiszthelyettes „bemutakozása” után Bébé odaszól új szomszédjának:)

„– *Hisz ez egy ronda alak.*

(Mivel az nem válaszol, Bébé tovább zúgolódik, aminek a tömpe orrú, csendes fiú egy kelletlen „Elefes”-sel vet véget. Már ismeretségüket is egy ilyen, Bébé számára ismeretlen szóval kezdte:) „*Aztán ne csinálj kuplerájt a szekrényedben*” – *mondta szelíden, bemutatkozás helyett. Jóindulatú gyerekek látszott. Még nem tudtam a nevét.*” (59)

Bébé csak később, mintegy véletlenül jut szomszédja nevének birtokába. Amikor ki kell állniuk az ágy végéhez, át kell lépnie a másik bőrdíkját, „*s közben, akaratlanul, talán idegességemben elolvastam a nagy betűkkel rámozgott nevet: Szeredy D.*” (68) Ez a „D.” által a harmadik kulcsfigurának is keletkezik egy „titkolózó” neve – hogy szoros összetartozásukat így a nevek szintjén még egyszer megerősítse az elbeszélő.

A regény másik fontos jelentésszintje az érzelmi kapcsolatok vonala. A nevek skálájának érzelmi szélső pontján a becézett keresztnév áll – Szeredy esetében azonban ezt Bébé még fokozni is tudja: igaz, hogy csak tréfásan, de „Danikám”-nak szólítja barátját – úgy, ahogy tíz éves korában Barika, Szeredy kilenc éves szerelme szólította őt (vö. 37).

Itt röviden kitérnék a „civil” nevekre, alátámasztva velük azt a feltevésemet, hogy az iskola és a civil világ a névformák szintjén is élesen elhatárolódik. A három kulcsfigurához kapcsolódó civileknek kizárólag csak a keresztnévét tudjuk: Júlia, Viktor bácsi (Bébé rokonai); Veronika (Medvéék cselédje); Magda, Teodóra, Barika (Szeredy szerelmei).

Feltűnő, hogy van egy, a történet szempontjából igen fontos szereplő, akinek nem tudjuk meg a nevét – ez pedig Medve anyja. Tehát tulajdonképpen az érzelmi viszonyulás szempontjából van még egy szélső típus, amelyben már a név maga tartalmazza ezt a kapcsolatot, a név maga a viszony: anya („*ilyenkor egyszerre szinte összevetett vele (...), mint akik ketten tudnak valamit, valami titkot, minden emberi tudáson túl.*” (149)).

(A regényben általános megjelölő neve Medve anyján kívül még egy nőnek van: a bolgár dizőz 1944-ben Nagyváradon – azonban a különbség szemmel látható: a nemzetisége és a foglalkozása nem kapcsolja őt senkihez; „névtelenségének” oka mindössze az, hogy nincs különösebb szerepe e regény cselekményének alakulásában.)

A civil világgal szemben az iskola világát a tanárok és a nevelők, vagyis a tisztek és az altisztek képviselik – az ő nevük pontosan ellentéte a civileknek: kizárólag vezetéknevük van – esetleg még valamilyen csúfnevük. (Dancsó őrnagy, Edelényi, Ernst alezredes, Kuzmics százados (Kenguru), Menotti

százados, Molnár őrnagy (púderes páviánülep); tiszthelyettesek: Balabán, Bognár, Házmándi, Schulze, Tanner, Telmán.)

Az igazgatón (Kovách Garibaldi ezredes) és a papon (Monsignore Hanák Pelbárt) kívül csupán egyetlen tisztnek tudjuk a keresztnévét, illetve annak becézett formáját – s ez a „normasértés” nem véletlen: *„Marcell Karcsinak hívtuk csak, neki nem volt semmi gúnyneve. Ezen a csinos, férfiás, határozott, de nagyon jó modorú és egészen valószínűtlenül jóindulatú fiatalemberen valahogyan nem volt semmi, amibe a csúfolódás beleakaszkozhatott volna.”* (162).

Marcell Karcsi főhadnagy irodalmat tanít, s ezáltal valamilyen módon kapcsolódik a Medve-körhöz tartozó, mindenféle regényeket, Karinthy-t olvasó, újságszerkesztő, drámai költeményt író, színházat játszó növendékekhez; másrészt ő az, akihez Medvét komolyabb érzelmi szálak fűzik (vö. 204) – mint Bébét Szeredy Danihoz.

Hogy a tiszthelyettesek közül senkinek sincs keresztnéve, ennek jelentőségét, azt hiszem, egyáltalán nem kell magyaráznom: ők azok, akik legközvetlenebbül képviselik a katonaiskola szellemét.

Befejezésül – mivel a regény tulajdonképpen Szeredy „kérdésére” („*Összeköltöztem Magdával*”(5)) keres választ – azt vizsgálom meg, hogy a nevek szintjén hogyan jelenik meg Szeredy kapcsolata a nőkkel. („*Szórakozásait és mániáit elég komolyan vette, mármint főképp a muzsikát és a képzőművészetet, mégis igazában mindig mással volt elfoglalva. Örökké a nőkkel bajoskodott. (...) Pár heti ismeretség után kétségbevonhatatlanná vált róla, egyszerűen ott volt, jelen volt, mint az óraketyegés vagy a bodzaillat, vagy mint a csillagok az égen, az a tény, hogy jószívű és becsületes ember. Erre érdekes módon buktak a nők.*” (14))

Első szerelme a már említett Barika. („*Tízéves korában fent laktak az Istenhegyi úton, s egy Barika nevű budai kislány barátkozott vele saját kezdeményezésből.*” (36)) Ez a Barika nagyon családias, bensőséges név: hangulatában megidézi mindazt a gyöngédséget, amit ez a kapcsolat Szeredy számára jelentett: „*később, hosszú évekig, azt hittem, nincs is ilyesfajta gyöngédség, csak káprázat volt, rosszul emlékszem, megcsal a távolság és az idő. Ősszel katonaiskolába mentem.*” (37)

Magda tizenhat éves, amikor 1944-ben nagyváradon „*Szeredy már hetek óta rejtegette cselédjeként, mert egy brassai zsidó fényképésznek volt a lánya, minél fogva elhurcolták volna.*”(15) „*csudálatos kis székel cseléd volt, fekete haja benőtt a homlokába, elég hosszú, puha orra volt, seprős pillái szinte összeértek, vékony, finom metszésű szeme kék volt, és mégis őzszerű*” (u.o.)

Bensőséges kapcsolatukat jelzi, hogy Szeredy a lányt becézve *Magdinak* szólítja:

„– *Add ide azt a kis laposüveget, Magdi.*” (166)

„– *Nem félsz tán, Magdi?*” (u.o.)

Szeredyvel kapcsolatban még egy nő nevét tudjuk: *„Teodóra szép volt, fiatal, gazdag és elegáns, de mindezzel nem érte be, hanem örökösen izgalmakat kavart maga körül.”* (11) Szeredy őt is *“becézi”* – ennek azonban egészen más hangulata van, mint az előző két nő esetében. A kicsinyítő és becéző képzős névváltozat helyett az ő *“beceneve”* keresztnevének rövidített alakja – így olyan, mintha a teljes neve helyett csak a vezetéknévén szólítaná:

„Szeredy felemelte Teodóra állát, egy pillanatig nézte az asszony patakozó könnyeit, aztán irgalmatlanul pofon vágta jobbról, majd pofon vágta balról. (...)

– Bocsáss meg, Teo – mondta Dani halkán. – De könyörögve kérlek, most ne sírj és ne hazudozzál. Erre teljesen alkalmatlan ez a pillanat.” (11–2)

A többi nő nevét nem ismerjük: Szeredy *„negyvenöt éves korára azonban annyira vitte, hogy volt egy felesége, akivel hat éve boldog házasságban élt (...), volt egy szeretője, akivel kilenc éve szerették egymást, és most itt volt még Magda is, akivel tizenhárom éve reménytelenül szerelmesek voltak egymásba, s akivel most összeköltözött.”* (14–5) A feleségén és a szeretőjén kívül (akiket pusztán a Szeredyhez való viszonyuk *“neve”* jelöl, van még egy nő, akinek csak általánosan megjelölő *“nevei”* vannak: a nemzetségére, foglalkozására illetve a nemére utaló kifejezések: *bolgár énekesnő, dizőz, derék lány, nő.* (10. 11)

De hát ki is ez a *‘Dani’*, aki *„Örökösen a nőkkal bajoskodott”* (14)? A Szeredy név a magyar vezetéknévnek egyik legelterjedtebb típusába tartozik: a lakóhely, származási hely, vagy birtok nevéből -i képzővel alkotott nevek közé illeszthető. A Szeredi vagy Szeredai név a Szereda helységnévre vezethető vissza – ez viszont a szerda közszavunkat rejti. A magyar szerda szó szláv eredetű; eredeti jelentése közép – ami indoeurópai alapon összefügg a latin *cor* (szív [főnév] jelentésű) szóval. Természetesen tudom, hogy mindennek valószínűleg semmi köze az írói szándékoltsághoz – az azonban mégis letagadhatatlan, hogy nemcsak az ő számára jelentettek központi kérdést a különböző *“szív-ügyek”*.

FARKAS EDIT